

ΑΣΠΑΛΙΣ Ι

Επιστημονική Ημερίδα για την ιστορία και την αρχαιολογία της Μελιταίας και της ευρύτερης περιοχής της

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

Παπακωνσταντίνου Μαρία - Φωτεινή – Σταυρογιάννης Λάμπρος, ΙΔ΄ ΕΠΚΑ

Η ιστορία της αρχαιολογικής έρευνας στη βόρεια Φθιώτιδα

Από τον Νικόλαο Γιαννόπουλο στην Floriana Cantarelli

Από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '60, το δυτικό τμήμα της Αχαΐας Φθιώτιδας αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης μεμονωμένων ερευνητών, οι οποίοι, βάσει των φιλολογικών πηγών, των επιγραφικών μαρτυριών και της επιφανειακής έρευνας, συγκέντρωσαν και κατέγραψαν διάσπαρτα κινητά ευρήματα και εντόπισαν προϊστορικούς οικισμούς και ερείπια αρχαίων πόλεων, τα οποία προσπάθησαν να ταυτίσουν.

Οι πρώτες σποραδικές ανασκαφές στο χώρο πραγματοποιήθηκαν μετά τα μέσα της δεκαετίας του '60, μέχρι τις αρχές της επόμενης δεκαετίας. Με την ίδρυση της ΙΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων το 1973, άρχισε ο συστηματικός αρχαιολογικός έλεγχος της περιοχής. Χάρη σε αυτόν και στις πολυάριθμες ανασκαφές που ακολούθησαν, αποκαλύφθηκαν οι πρώτοι εντυπωσιακοί οικισμοί της Μέσης Νεολιθικής περιόδου στο νότιο άκρο της θεσσαλικής πεδιάδας, τεκμηριώθηκε ανασκαφικά η συνεχής κατοίκηση γύρω από τον γήλοφο «Ταψί» στο Νέο Μοναστήρι (αρχαία Πρόερνα) και ιχνηλατήθηκαν πτυχές της ιστορίας και της μνημειακής τοπογραφίας σημαντικών αρχαίων πόλεων, όπως η Μελιταία και ο Θαυμακός.

Η ανάπλαση και ανάδειξη τμήματος της ελληνιστικής ακρόπολης της Πρόερνας με χρηματοδότηση από το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, προσέφερε στη Φθιώτιδα τον πρώτο οργανωμένο με σύγχρονες προδιαγραφές αρχαιολογικό χώρο, ο οποίος αποδόθηκε το 2007 στην τοπική κοινότητα και τους επισκέπτες, ως τόπος αναψυχής και χώρος διοργάνωσης πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Τέλος, στις ευάριθμες δημοσιεύσεις των αποτελεσμάτων της έρευνας των τελευταίων ετών σε επιστημονικά περιοδικά, πρακτικά συνεδρίων και άλλες εκδόσεις, προστέθηκε πρόσφατα το συνθετικό έργο «Acaia Ftiotide I», στο οποίο περιλαμβάνονται τα πορίσματα της έρευνας της ιταλικής αποστολής.

Στο διάστημα των εκατό χρόνων, από την αρχαιολογική εκδρομή του Νικόλαου Γιαννόπουλου το 1900 και τον Χάρτη της Αρχαίας Θεσσαλίας του Friedrich Stählin λίγο αργότερα, μέχρι την ψηφιακή χαρτογράφηση των αρχαιολογικών θέσεων μέσω δορυφόρου από την Floriana Cantarelli το 2000, η αρχαιολογική έρευνα έχει διανύσει μακρά πορεία, άλλοτε με αργούς και άλλοτε με πιο γρήγορους ρυθμούς, φωτίζοντας άγνωστες πτυχές της προϊστορίας και της ιστορίας της Δυτικής Αχαΐας Φθιώτιδας.

Η συνέχιση των ανασκαφών με διεπιστημονική προσέγγιση των αρχαιολογικών ζητημάτων, η εκτέλεση Μεγάλων Έργων υποδομής τα οποία αναμένεται να αποκαλύψουν νέα σημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, η προοπτική ανάδειξης των θέσεων στις οποίες η συστηματική ανασκαφή βρίσκεται σε εξέλιξη και η χρήση των νέων τεχνολογιών, ανοίγουν νέους δρόμους στην έρευνα και καθορίζουν το πλαίσιο στο οποίο αυτή θα κινηθεί στην δεκαετία που μόλις άρχισε.

Δημάκη Σόνια, ΙΔ΄ ΕΠΚΑ

Η Νεολιθική Εποχή στην περιοχή του Δομοκού

Η ανακοίνωση αφορά αξιολόγηση ανασκαφικών και επιφανειακών δεδομένων για την νεολιθική περίοδο στο οροπέδιο του Δομοκού. Η διερεύνηση και η αξιολόγηση των δεδομένων αυτών μπορεί να σκιαγραφήσει την νεολιθική παρουσία αλλά και το τοπίο μέσα στο οποίο αυτή εμφανίζεται.

ΑΣΠΑΛΙΣ Ι

Επιστημονική Ημερίδα για την ιστορία και την αρχαιολογία της Μελιταίας και της ευρύτερης περιοχής της

Μπαϊκούσης Σπύρος, Γεωμυθολογική Εταιρεία
Προβληματισμοί σχετικά με τον νεολιθικό οικισμό στη θέση «Πουρναράκια»
Φιλιαδώνας

Ένας από τους πιο σημαντικούς μύθους των Ελλήνων, που ξεπερνά τα όρια των τοπικών παραδόσεων και συνδέει όλους τους Έλληνες, είναι ο μύθος του κατακλυσμού και της ανθρωπογονίας που αφορά τον πρόγονο και γενάρχη τους, τον Έλληνα, στον οποίο και όφειλαν το κοινό εθνικό τους όνομα.

Οι κάτοικοι της αρχαίας Μελιταίας ισχυρίζονταν ότι μακριά από την πόλη τους και πέρα από τον ποταμό Ενιπέα, σε απόσταση 10 σταδίων, βρίσκονταν η Ελλάδα την εποχή που η Μελιταία ονομάζονταν Πύρρα. Από αυτή την πόλη Ελλάδα που βρίσκονταν σε πεδινή τοποθεσία ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην δική τους πόλη οι Έλληνες. Ως απόδειξη αυτού του ισχυρισμού τους έδειχναν στην αγορά της πόλης τους τον τάφο του Έλληνα, του γιου του Δευκαλίωνα και της Πύρρας. (Στράβων, Γεωγραφικά Θ, 432,6)

Πού βρίσκονταν άραγε η πόλη Ελλάδα που έδειχναν οι αρχαίοι Μελιταιείς; Υπάρχει κάποιος αρχαίος οικισμός παλαιότερος της αρχαίας Μελιταίας και στην κατεύθυνση που έδειχναν οι αρχαίοι Μελιταιείς που να τεκμηριώνει τον ισχυρισμό τους; Ο Νεολιθικός οικισμός που βρέθηκε τυχαία στην θέση «Πουρναράκια» Φιλιαδώνας τι σχέση μπορεί να έχει με την Ελλάδα που έδειχναν οι αρχαίοι Μελιταιείς;

Σιγή Μαρία, ΙΔ' ΕΠΚΑ
Παρουσίαση ενός ταφικού συνόλου
της ύστερης αρχαϊκής – πρώιμης κλασικής περιόδου από το Δομοκό

Την δεκαετία του '90, στο πλαίσιο μιας σωστικής ανασκαφής στο οικόπεδο Αραπάκου, ΝΑ της αρχαίας πόλης των Θαυμακών, μεταξύ άλλων αρχαιοτήτων, αποκαλύφθηκε και μια σειρά τάφων που ανήκουν στην νεκρόπολη της αρχαίας πόλης. Στον ένα εξ αυτών, πρόκειται για μια ταφή ενός άνδρα, η ιδιαίτερη ταυτότητα του οποίου πιθανόν αυτή ενός πολεμιστή, δηλώνεται μέσα από τα κτερίσματα, ένα ξίφος και τέσσερα αττικής προέλευσης αγγεία. Ο τάφος, που χρονολογείται στο πρώτο τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ., θα μπορούσε να συσχετιστεί με την πρώιμη εγκατάσταση στην αρχαία πόλη από την οποία διατηρείται τμήμα του πολυγωνικού τείχους.

Floriana Cantarelli, Dipartimento di Scienze dell' Antichità.
Università degli Studi di Milano
Ο οχυρωματικός περίβολος της Μελιταίας. Παρουσίαση και προβληματισμοί

Η φήμη της πόλης Μελιταίας ή Μελιτείας κατά την αρχαιότητα ήταν στενά συνδεδεμένη με τρεις παραμέτρους:

1. Τα τείχη της,
2. Τον ηγεμονικό ρόλο που κατόρθωσε να έχει κατά τους κλασικούς και ελληνιστικούς χρόνους στη Φθιώτιδα,
3. Το ιερό της, που είχε τοπικό χαρακτήρα.

ΑΣΠΑΛΙΣ Ι

Επιστημονική Ημερίδα για την ιστορία και την αρχαιολογία της Μελιταίας και της ευρύτερης περιοχής της

Με τη σχεδιαστική αποτύπωση των τειχών ασχολήθηκε η ερευνητική μας ομάδα κατά τα έτη 1996, 1997, 1998.

Η πιο αρχαία οχύρωση περιέκλειε μόνο την ακρόπολη, η οποία βρίσκεται στη νότια πλευρά του λόφου, από αυτή διατηρείται μόνο ένα τμήμα, μήκους 60 περίπου μ., το οποίο αποτελείται από μεγάλους ακανόνιστους δόμους, με λαξευμένη μόνο την εξωτερική τους πλευρά και χρονολογείται με επιφύλαξη στο β' μισό του 7^{ου} ή στον 6^ο αι. π.Χ.

Η περίμετρος των τειχών της κλασικής εποχής έχει μεγάλες διαστάσεις (3,5 χλμ. μήκος), η ανατολική και η δυτική πλευρά ενώνονται, όχι γύρω από την κορυφή, αλλά κατ' ευθείαν στην κορυφή. Το έμπλεκτον σύστημα τοιχοδομίας έχει πλάτος 3,08 μ. και θα πρέπει να υπήρχαν μεγάλοι και πολλοί πύργοι.

Το πρόβλημα της οργάνωσης της επιφάνειας της κορυφής του λόφου μεταξύ της νέας και της παλαιάς οχύρωσης είναι πολύ δύσκολο να λυθεί. Ίσως σε αυτό το τμήμα προστέθηκε ένα μικρό οχυρό, για την προστασία του νότιου τμήματος των τειχών, που ήταν πιο ευάλωτο σε επιθέσεις στρατού από την πλευρά της κοιλάδας του Σκουριτισορέμματος και από τη θέση του Αγίου Γεωργίου.

Σημαντικό γεγονός υπήρξε η απόπειρα πολιορκίας του Μακεδόνα βασιλιά Φιλίππου του Ε' το 217 π.Χ. Όπως διηγείται ο ιστορικός Πολύβιος, τα τείχη ήταν τόσο ψηλά, που οι σκάλες του στρατού του Φιλίππου δεν έφθαναν στις επάλξεις, συνεπώς το ύψος των τειχών της Μελιταίας θα έπρεπε να ανέρχεται στα 7 μ. ή και παραπάνω.

Το γεγονός της πληρωμής δέκα ταλάντων εκ μέρους του Αμυνάνδρου, του βασιλιά των Αθαμάνων για την επισκευή των τειχών και της εισόδου, συνέβη μια ή δυο δεκαετίες αργότερα (209 - 189 π.Χ.) από την απόπειρα του Μακεδόνα βασιλιά να καταλάβει τη Μελιταία. Στην εποχή του Stählin αυτή η επιγραφή ήταν εντειχισμένη στο δυτικό πύργο.

Ψαρογιάννη Κωνσταντίνα – Τιλελή Φιλίτσα, ΙΔ' ΕΠΚΑ

Το αμυντικό σύστημα της δυτικής Αχαΐας Φθιώτιδας

Το δυτικό τμήμα της Αχαΐας Φθιώτιδας, στις δυτικές πλαγιές της Όθρυος, αποτελεί στρατηγική θέση μεγάλης σημασίας, καθώς απ' αυτό διέρχονται βασικές οδικές αρτηρίες οι οποίες συνδέουν τη Νότια Ελλάδα με τις περιοχές της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας και της Θράκης.

Η γεωγραφική του εξάλλου διαμόρφωση με τις μικρές κοιλάδες επί του ορεινού όγκου της Όθρυος, σε συνδυασμό με την κομβική του θέση, πεδίο βασικών οδικών αρτηριών, οδήγησε στην ίδρυση οχυρωμένων πόλεων. Διαπιστώνουμε την ύπαρξη μιας σειράς οχυρωμένων πόλεων και θέσεων Ναρθάκιο, Πρας, Αντίνιτσα Παλαιόκαστρο, Μελίτεια, Μόργια, Ξυνίαι, Κύπαιρα, Θαυμακοί, Εκκάρια, Πήρεια, Πρόερνα. οι οποίες διετέλεσαν στη μέγιστη ακμή τους κατά την ελληνιστική περίοδο. Η διαχρονικότητα της χρήσης των οδών, σε συνδυασμό με την επιβίωση των οχυρώσεων που τις ήλεγχαν, αποτελούν τη μέγιστη απόδειξη της σημαντικότητάς τους σ' όλη την αρχαιότητα.

Σταυρογιάννης Λάμπρος, ΙΔ' ΕΠΚΑ

Το «άστυ» και η «χώρα» της αρχαίας Μελιταίας

Η Μελιταία, μια από τις σημαντικότερες πόλεις της Αχαΐας Φθιώτιδας ήταν μια ισχυρά οχυρωμένη πόλη και νεμόταν μια μεγάλη έκταση του ανατολικού τμήματος του οροπεδίου του Δομοκού, η οποία στους αρχαίους συγγραφείς αναφέρεται ως «των Μελιταιών χώρα». Η πόλη βάσει της αρχαίας γραμματείας αλλά κυρίως επιγραφικών μαρτυριών διέθετε δημόσια κτίρια, όπως αγορά,

ΑΣΠΑΛΙΣ Ι

Επιστημονική Ημερίδα για την ιστορία και την αρχαιολογία της Μελιταίας και της ευρύτερης περιοχής της

γυμνάσιο, βουλευτήριο αλλά και θέατρο. Στον εκτός των τειχών χώρο απλώνονταν τα νεκροταφεία της πόλης, τα οποία ήταν σε χρήση ήδη από τον 5^ο αι. π.Χ. και από τα οποία προέρχονται αρκετές επιτύμβιες στήλες και ταφικά σήματα. Επίσης εξωτερικά των τειχών εντοπίζονται και κάποια ιερά. Στον ίδιο χώρο κατά την ρωμαϊκή περίοδο χτίζεται μεγάλων διαστάσεων οικία.

Τα όρια της «χώρας» μας είναι γνωστά με μεγάλη ακρίβεια χάρη επιγραφικών μαρτυριών. Την επικράτεια της πόλης διέσχιζαν δύο από τις σημαντικότερες οδικές αρτηρίες που συνέδεαν τη Θεσσαλία με τη νότια Ελλάδα, τις οποίες ήλεγχαν οχυρά. Στα νότια όρια της πόλης επί του όρους που υψώνεται πάνω από αυτήν εντοπίζεται ένα μεγάλο ιερό αφιερωμένο στον Δία Οθρύιο. Άλλα μικρότερα ιερά βρίσκονταν διάσπαρτα στην επικράτεια της. Η πόλη εκμεταλλευόταν τόσο τις πεδινές εκτάσεις στα βόρεια όσο και τον ορεινό όγκο που εκτεινόταν στα ανατολικά και νότια της «χώρας» διαθέτοντας έναν σχετικά πολυάριθμο αγροτικό πληθυσμό, όπως διαπιστώνεται από την έρευνα. Η Μελιταία κατά την ελληνιστική εποχή με την επεκτατική της πολιτική μέσω δικαστικών διευθετήσεων κατάφερε να προσδέσει στο άρμα της τις μικρότερες πόλεις της περιοχής, όπως την Πήρεια, την Φιλαδόνα και τις Χαλαίς.

Πάλλης Γιώργος, 24^η ΕΒΑ

Το οροπέδιο του Δομοκού κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους. Οικισμοί και μνημεία

Το κλειστό οροπέδιο του Δομοκού, το οποίο διασχίζει η κύρια οδός από τη Θεσσαλία προς τη νότια Ελλάδα, είχε και κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους ιδιαίτερη σημασία, ακριβώς λόγω της παρουσίας αυτού του κεντρικού οδικού άξονα, που βρισκόταν και τότε σε χρήση. Η εικόνα της περιοχής από τον 9ο μέχρι και τον 14ο αιώνα μ.Χ. αποκαθίσταται στις γενικές της γραμμές με βάση τα υπάρχοντα αρχαιολογικά ευρήματα και τις λιγιστές μαρτυρίες των γραπτών πηγών. Την είσοδο του περάσματος από τα βόρεια φρουρούσε κατά την περίοδο αυτή η μικρή τειχισμένη πόλη του Δομοκού, έδρα του επισκόπου Θαυμακού και τοπικό κέντρο εμπορίου. Από το βυζαντινό Δομοκό διατηρούνται λίγα τμήματα των οχυρώσεων και μερικά σποραδικά ευρήματα. Το δυτικό τμήμα του οροπεδίου κάλυπτε η λίμνη της Ξυνιάδας, με τη νησίδα-χερσόνησο που οχυρώθηκε τον 13ο πιθανότατα αιώνα, για την καλύτερη φύλαξη του δρόμου προς την Πύλη και το Φανάρι. Κατάλοιπα της οχύρωσης σώζονται σήμερα στο ύψωμα Νησί. Γύρω από τη λίμνη, που ήταν τότε πλούσια σε αλιεύματα, φαίνεται πως υπήρχαν μικροί οικισμοί. Στα ανατολικά μαρτυρείται την ίδια εποχή, στις αρχές του 13ου αι., δραστηριότητα στην ακρόπολη της αρχαίας Μελιταίας, όπου δημιουργήθηκε μάλλον ένας μικρός οικισμός επάνω στα αρχαία ερείπια.